

KİVDF

Layihənin istiqaməti:
"İctimai və dövlət maraqları"

Üstünlük nisbiyyət deyil, həqiqətdir. Həqiqət nisbi ola bilməz. Üstün olmaq xaricə nisbətə deyil, daxilə nisbətə hərəkət edən bir məfhumdur. Bu hərəkət heç dayanmır. Daim özündən üstün ola bilmək və ya buna can atmaq həqiqətin tələbinə cavab verən yeganə amildir.

Həqiqətdə günlər, saatlar, dəqiqələr, anlar bir-birini əvəz etmir, bir-birini öldürür. Hər ölümdən yeni bir diri doğulur. Doğuluş ölümdən qidalandığı üçün keçmiş sağdırsa, deməli, gələcək ölüdür. Ölməmək üçün öldürmək lazımdır - özünü, öz keçmişini! Anlıq xatirə aşıla bilməyəcək bir ətalətə və durğunluğa səbəb olur. Dünən doğulanlar bu gün üçün ölüdür, ancaq bu gün doğulanlar sabah üçün ölü deyil. Çünki sabah hələ olmayıb. Aqibət deyilən şey indiki zamandır, bu andır! Əbədiyyətə zamanət verən şey keçmişdəki uğurlar deyil, hazırda yaşananlardır. Bunun üçün hər işi son iş kimi, daha doğrusu, son iş olaraq yerinə yetirmək şərtidir. Buna inanmaq və bunun qaçılmaz olduğuna əmin olmaq lazımdır. Belə olan halda bir ana bütün zaman, bir əsərə bütün əsərlər, bir şeyə hər şey sığışır. Amadey Motsart çox gənc, yeniyetmə yaşlarında bilirdi ki, uzun yaşamayacaq. O, bunu kahinliklə, sağlığının bərabər və müdafiəsiz durumu sayəsində bildirdi. O bilirdi, o inanmışdı ki, bir daha musiqi bəstələyəcək bilməyəcək. Ona görə də, onun bir əsərində hər şey vardır! Onun hər bir əsəri məhz sonuncu əsər olaraq yazılıb! Ömrünün sonuna qədər hər sabah ölmədiyini görürsə də, o, həyata yox, məhz ölməyə inandığı üçün planlı hərəkət edə bilmədi. Yeni "bunları da bir sonrakı əsərində ortaya qoyaram" demədi, deyə bilmədi. Hər əsərində hər şeyi ortaya qoymağa çalışdı və buna, türklər demişkən, "fazlası ilə" nail oldu.

Üstünlük məhz budur - bir şeylə hər şey olmaq! Özünü aşmayan, özünü sabaha saxlayan insan bunu edə bilməz! Bu gün öləcək deyər, dünənle kifayətlənən insan da bunu edə bilməz! Belə üstünlük məhz keçmişini öldürüb, gələcəyini görməyən və hər şeyini bu ana, yeni həmin bir ana sığışdırma bilən insana aiddir!

Əlbəttə, hər kəs belə düşünmür, belə yaşamır və belə etmir. Şkolastik ağılla yaşayıb, planlı və mərhələli şəkildə fəaliyyət göstərənler də var. Ancaq elm və incəsənət biznes deyil və heç vaxt olmayıb. Əgər haçansa olacaqsız və yaxud artıq olubsa, deməli, həmin şey elm deyil, incəsənət deyil. Hər hansı bir elmi ixtirani necə yarımçıq qoymaq olar? Onun yarısını hansı təmkinlə sabaha saxlamaq olar?! Alimlərin, sənətkarların gün ərzində sutkanın yarısından çoxunu masa başında keçirmələrinin səbəbi də elə budur! İlah deyilən şey əslində keçmişin ölməsi, gələcəyin isə olmamağıdır. İlah boşluğa dolar. Keçmiş ilə dolu olan bir vücudun hasrasına dolsun ilham?! Keçmiş də gələcəyi də tənzimləyən şey ağıldır. Ancaq anı yaşadan şey ağıldan yox, kənar bir "mən"dən gəlir. Ani gəlir. Buna görə də adına "an" deyiblər. Mendeleyevin yuxusuna gələn yol, bütün ömründən keçmişdi. Ancaq kimyəvi elementlərin sistemli cədvəli bir anda hasil oldu. Hər şeyin sığdığı həmin an məhz budur!

Hər açılan sabah gözənilməz bir şeydir. Çünki gecənin qarənliyi o qədər müdhiş, o qədər qatıdır ki, haçansa Günəşin bir də doğacağına ümid və ən əsası, istək olmur insanda. Ən azından mən belə hiss etmərəm. Hər kəs bunu yaşayır, sadəcə fərqi olmur. İnsanların ən az oxuduğu, ən çox tox basmış kitab insanın özüdür. Özü ilə baş-başa qalan insan özünü incələməyə vaxt tapır. Öz içindəkiləri xırdalayır, onları üzə çıxarıb, sahmana salır. Əlindəki təsbeh kimi, özünü dənələyir, özünü sayır, özünü kiçik hissəciklərə ayırır. Əslində isə özünü zikr edir. "Yaxşı idim, sən gəldin, tək qaldım" deyənlər özlərindəki "öz"ü, "mən"lərindəki "mən"i, içlərdəki "iç"i təhqiq edib, tanıyanlardır. "Biz könlümüze "piri-müheqqəq" demişik, Haqqı sevənə "aşıqi-mütləq" demişik. Merac yolun getməyə Mənsur kimi, Batında "Əli", dilde "Ənalhaq" demişik!"

Çox gənc yaşında bu rübaini qələmə alanda mən də bilmirdim ki, "piri-müheqqəq" nədir. Təhqiq edən, axtarıb bulanın öz könlüm oldu-

Aqibət

İnsanların ən az oxuduğu, ən çox tox basmış kitab insanın özüdür

ğunu mən də bilmirdim. Belə olur bəzən - bilmədən yazdıkların bilərək yaşadıklarına çevrilir!

Üstün ağıl yoxdur. Çünki, ağıl vücudda bəzən. Kənar ağıllarla nisbətəki üstünlük isə absurd və yolverilməzdir. Sadəcə və sadəcə üstün an və üstün zaman vardır. Bunun üçün isə bir vücut yetər. Kənar qiyaalamaya ehtiyac yoxdur. Öz üzərində əldə olunun və yaxud olunmağa cəhd edilən üstünlüyün cəmiyyət üçün də inanılmaz faydaları vardır - əslində ideal bir şeydir. Bu üstünlüyün özünün də üstünlüyü ondadır ki, insan cəmiyyətindəki belə bir düşüncə tərzinin yaranması və formalaşması utopiya deyil. Utopik bir cəmiyyət qurmaq fikrimiz də yoxdur zə-tən. Bu fikirdə olmağın özü də insanı özündən qoparıb, kənar mücadilələrə sövq edir. Kənar mücadilə isə hər zaman insanın öz daxili potensialını "haqlı" duruma düşürür. Mücadilə haqsızlığa qarşı olur. Əgər bu haqsızlıq kənardadırsa, deməli, insanın özü haqlıdır. Bu isə gülüncdür. Çünki ən yaxşı halda məğlubiyyət qaçılmazdır. İnsanın alınına yazılan bir qələbə vardır; o da öz üzərində çaldığı qələbə! Bu üstünlük nisbi deyil, mütləqdir. Zira, başqası üzərindəki üstünlük o deməkdir ki, bir başqası da səndən üstündür. Birindən üstün olub, digərindən aşağı olmaq, birinə qələbə çalıb, digərinə məğlub olmaq isə daha da gülüncdür. Çünki nisbiliyin sonu yox-

mın toxunduğu yerdədir. Bu işıqlı aləmi qoyub, zülmətə getməyə nə lüzum var?!

Elə bütün bunlara görə də, ən yaxında olan şey, əslində ən uzaqdadır. Çünki insanlar onu çox gec görürlər, ya da heç onu görmədən, qafil gedirlər bu fani dünyadan.

"Yetdi ömrün axıra, sən bir Nəbati,

bilmədin,

Kimdir ol gözəndən baxan, ya dilde

bu quya nədir".

Bu beytlərə dəfələrlə müraciət etməyimin səbəbi, hər dəfə onların başqa mənalara yüklənmiş halda qarşıma çıxması və hər dəfə başqa bir məqsədə çatmaq üçün mənə işıq tutmasıdır.

Dediymiz kimi, üstünlük, qələbə savaşa qazanılır. Özü ilə bu savaşı aparan arif və aqil insanların ətraf aləmlə heç bir ciddi müşkülləri olmayıb. Ən azından ona görə ki, buna onların vaxtı olmayıb. "Məsnəvi"ni qələmə alan Mövlananın ayları, illəri özündən ayır keçmədi. Özündə gizlənənləri və nəfsin çox xasiliklə əlindən verdiyi inciləri böyük ustad ancaq inzivada, yeni özü ilə bərabər olarkən üzə çıxara bildi. Ona vaxt harda idi xalqın cəhaleti ilə əlləşməyə, onları maarifləndirməyə?! Ancaq bu qələbə yuz

Fəxrəddin Salim

qədər çox sayda insan belə olsun" demək də absurdur, boş xəyaldır. Belə bir mexanizm mövcud deyil. Bu sahədə qoca insanlıq tarixinin müdhiş təcrübələri vardır. Fəzullah Nəimindən Anri Sen Simona qədər bütün ideoloqlar məğlubiyyətə uğradı! Düzdür, bu məğlubiyyət zahiri-dir. Batında, yeni əslində onlar qalib gəldilər. Lakin qoca Dünya batını deyil. Onun həqiqəti gerçəkdir, əllə toxunulandır, realdır. Bu həqiqətə çatmağın yeganə yolu isə ferdilikdir. Batını həqiqəti zahiri Dünyada gerçəkləşdirənlər yalnız ferdlerdir. Cəmiyyətdən bunu gözlemək hər zamankı kimi yalnız və yalnız xəyal qırıqlığıdır. Xeyalları qırılmayanlar isə bu qələbəni çalanlar, yeni özündən üstün olanlardır.

Hər anla bərabər addım atmaq mənalı və dolu yaşamın yeganə formuludur. Ancaq bu anlar insandan kənardakı materiyanın zamanı deyil. Yeni anla bərabər addım atmaq zamanla ayaqlaşmaq mənasına gəlir. Bu an insanın özündəki andır. Bu zaman insanın öz zamanıdır. İnsan bu zamana uymalı, bu zamanla ayaqlaşmalıdır. İnsan özündən xəbərsiz hər an irəliyə doğru hərəkət edir. İnsanın başqa bir "öz"ü olan zahiri şüur, zahiri məlik bu hərəkətlə birgə addım atmağı bacarsa, o zaman nə baş verər? Cavab birdir; insan özü ilə birləşər, özü ilə bütövləşər! İnsanın özündəki həmin o "öz" məhz həqiqətdir.

Bütün bu deyilənlərdən belə bir nəticə hasil olur ki, hər insanın öz həqiqəti, hər həqiqətin isə öz insanı yoxdur. Həqiqət elə insan özüdür! Dolayısı ilə, insan da həqiqətin özüdür. Üstünlük aqibətdir. Bunun adı aqibət olsa da, bu aqibətin müəllifi tale deyil, insan özüdür. Daha doğrusu, insanın taleyi də aqibəti də öz həqiqətidir. Heç nə tələnd gəlmir, hər şey taleyə doğru gedir. Aqibətimiz bizdən öndə getmir. Biz onun önündəyik. Biz istəsək də, istəməsək də, içimizdən addımlayırıq. Bu iç hərəkət, ömür kimidir, heç durmadan gedir. Ancaq onun adı batını ömürdür. Zahiri ömürdən fərqli olaraq, o bitmir, qırılmaz. Batının bir adı da əbədiyyətdir. Əbədiyyət isə idrakin davamlı üstünlüyü, onun heç istisnasız irəliyə doğru hərəkətinin mahiyyətindən yaranan bir termindir. Nə kiçikliyin, nə də böyüklüyün bir həddi vardır. Nə zərərlər kiçilməyə doğru, nə də cisimlər böyüməyə doğru məhdudiyət daşıyır. Bunun özü hərəkətin bir başqa adı olan əbədiyyətdir. Əbədi olan öz içində, öz üzərində üstünlüyə nail olandır. Kainatdakı ən dərin quyu və kainatdakı ən geniş fəza insanın içidir. Bu iç şüurun, bu batını idrakin ölçüləri isə əbədiyyətin ölçü vahidləri ilə düz mütenasibdir. Nə zaman sonsuzluğun sonu bulunursa, o zaman da insan idrakinin sərhədi müəyyən ediləcək. Faniyyət bixəbərlilik, əbədiyyət isə baxəbərlilikdir - yalnız və yalnız özündən, öz-dən!

Azərbaycan Respublikası
Prezidenti yanında Kütləvi
İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi
əsasında hazırlanıb.

dur. Nisbilik nəzəriyyəsinin, müasir Türkiyə türkcəsində ad olaraq, çox gözəl bir qarşılığı vardır; görülməzlik teorisidir. Yeni buna görə o, ona görə digəri, digərinə görə bu və sairə. Təbiətdə kəşf edilməsi mümkün olmuş məhdud kainatda bu qanun keçərlidir. Ancaq ortada mütləq qələbə və məntiqi bir nəticə yoxdur. Bu yoxluğun əsl səbəbi isə həqiqətin yoxluğu! Bəli, həqiqətdə nisbiyyət ola bilməz. Həqiqət hər hansı bir şeyə görə həqiqət ola bilməz. Ətrafdakı hər şey isə görülməz qanunu ilə işlədiyinə görə, deməli, həqiqət kənarında yox, səndə, yeni düşünən varlığın özündədir.

Ancaq həqiqətin yalan və bunların arasında olan digər şeylərlə ümumilik təşkil edən bir cəhət vardır ki, hər şey kimi həqiqət də mübarizə və mücadilənin nəticəsidir. Həqiqətdir, həm də Həqiqdir - yeni Tanrıdır. Onu isə yalnız özüne qalib gələnlər bula bilər. Bu savaştan başqa, insanlıq tarixindəki heç bir savaşı əsl qələbə ilə bitməyib. Bu qələbələr mütləq eksəriyyəti məğlubiyyətdən daha bəzər olub. Çünki insanlar haqqı da, haqsızlığı da kənarında axtarıblar. Halbuki, nə haqq bizdən ayrıldı, nə haqsızlıq! Bu yanlış cəbhədəki müharibələr hələ də davam edir. Qanlı, qansız bütün mübarizələr nəticəsiz qalır. Qalib gələnlər sadəcə olaraq, daha da canavarlaşır, öldürdükleri əjdahanın taxtına sahib olurlar. S.Ə.Şirvaninin dəfələrlə istinad etdiyi bir beytini yenə də xatırlamaq istərdim:

"İskəndərəmmi, zülmətə ey Xızr, olam rəvan,
Abi-həyat, ləli-ləbi-dilberimdedir"

Yeni əbədiyyət ən yaxında, lap dodaqları-

minləri, milyonları 700 ildir ki, cəhaletdən qurtarırlar, onları heç olmamış kimi maarifləndirir! Səbəb isə aydındır - özüne qalib gələnlər, hər kəsə qalib gələr. Bu, ədalətdir! Özü ilə savaşıb barışmadan, başqaları ilə mübarizə aparan şəxslər çox böyük haqsızlığa və ədalətsizliyə yol verdikləri üçün, tarixə bu qədər dahilər, qəhrəmanlar, övliyə və peyğəmbərlər gəldi, gəldi - bəşər yenə öz işindədir! Cəhalet pərdəsi günü-gündən qalınlaşır! Çünki, heç kim özü ilə savaşımaq istəmir! Heç kim həqiqətin, Tanrının - Haqqın, bu gizli cəvherin məhz özündə olduğunu bilmir! Ayət-i-Kərimə nə gözəl buyurur: "Heç bilənle bilməyən bir olarmı?!" Bəli, bilmək savaşımaqdır, mücadilədir, nəticədə özüne qarşı əldə edilmiş üstünlükdür. Hər gün, hər an davam edən bu savaşı bir insan ömründən daha uzundur. Çünki fani bir ömür özündən sonra neçə-neçə ömürlərə, həyatlara müəllimlik edir və bunlarla da əbədiyyət qazanır. Hər kəs tacir, iş adamı, siyasətçi olmaq yerinə alim, sənətkar, qələm əhli olmağı sınaqdan keçirsəydi, nə olardı görəsən?! Birincilərə hər kəs can atır. Hətta alimlər də sənətkarlar da, qələm əhli də öz işini ticarətə, siyasətə çevirmək istəyir. Ancaq bir düşüncə; çoxluq fərdi şəkildə öz daxili qabiliyyətini ortaya çıxarmaqla, musiqiçi, rəssam, yazıçı, elm adamı olsaydı, cəmiyyətin ümumi mənzərəsi necə olardı? Yəqin ki, o zaman insanlar az yeyər, az yatar, az danışar və sülh içində yaşayardılar. Bax, bu, əsl utopiya! Bunları yazarkən, özümün özümə gülməyim gəlir! Çünki fərdi insan sxemi heç bir zaman kütləviləşməyib. Heç "mümkün